

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „SKT näitajast kaugemale vaatamine: säästva arengu näitajad”

(2009/C 100/09)

16.–17. jaanuaril 2008 otsustas Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee vastavalt kodukorra artikli 29 lõikele 2 koostada omaalgatusliku arvamuse teemal:

„SKT näitajast kaugemale vaatamine: säästva arengu näitajad”.

Asjaomase töö ettevalmistamise eest vastutav põllumajanduse, maaelu arengu ja keskkonna sektsioon (säästva arengu seireüksus) võttis arvamuse vastu 8. oktoobril 2008. Raportöör oli Martin SIECKER.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee võttis täiskogu 448. istungjärgul 22.–23. oktoobril 2008 (22. oktoobri istungil) vastu järgmise arvamuse. Poolt hääletas 114, vastu hääletas 2, erapooletuks jäi 8.

1. Järeldused ja soovitus

1.1. SKT on majanduskasvu oluline näitaja, ent see ei ole piisav poliitikale suuna andmiseks, et astuda vastu 21. sajandi väljakutsetele. Selleks on vaja teisi, täiendavaid näitajaid. Sellisele järeldusel jõuti nii Euroopa Komisjoni poolt 19. ja 20. novembril 2007 Brüsselis korraldatud konverentsil „Beyond GDP” kui ka 10. jaanuaril 2008 Tilburgis aset leidnud konverentsil „Mugav tõde”.

1.2. SKT on hea majanduse kiiruse mõõtja, mis näitab kui kiiresti me üheskoos raha teenime, arvestamata seda, kas selle tulemuseks on kasulikud tooted ja teenused või kas see tekitab kahju inimestele ja keskkonnale. Eelkõige on vaja mõõdikuid, mis näitaksid, kui pikk tee meil veel on säästva ja solidaarse majandamiseni.

1.3. Kuna tegu on kahe eri aspektiga – säästvuse ja heaoluga, siis on tegelikult vaja kahte mõõdikut. Säästvus käsitleb maailma head tervist nüüd ja tulevikus ning põlvkondadevahelist solidaarsust – see kujutab endast eeltingimust. Heaolu puhul on tegu sotsiaalse arenguga ja see on sihtmootuaja. Säästvuse puhul on piisav, kui on tagatud elu jätkumine maal pikema perioodi vältel. Kui vastatakse sellele kriteeriumile, siis ei ole tarvidust pürgida veelgi suurema säästvuse poole. Ent heaoluga on lood teised – rohkem heaolu on alati parem kui vähem heaolu, niisiis on loogiline, et pidevalt püüeldakse suurema heaolu poole.

1.4. Säästvuse ja selle arengu mõõtmiseks on olemas näitaja – nimelt ökoloogiline jalajälg, mis vaatamata oma puudustele on olemasolevatest parim üldine näitaja säästva arengu mõõtmiseks keskkonna valdkonnas.

1.5. Ökoloogiline jalajälg on suurepärane vahend teabe saamiseks ja on üks vähestest näitajatest (kui mitte ainus), mis

arvestab meie tarbimis- ja toomismudelite (import ja eksport) mõju keskkonnale teistes riikides. Näitajat kasutades on seda võimalik täiendada ja selle saab asendada kui tulevikus luuakse mõni parem mõõtmisvahend.

1.6. Keeruline ülesanne seisneb selles, kuidas töötada välja näitaja sotsiaalse arengu jaoks, mis mõõdaks realistlikult kõiki elukvaliteedi eri aspekte. Käesolev arvamus piirdub sellise elukvaliteedinäitajaga, kuna (veel) ei ole olemas sellist poliitika-vahendit, mis lisaks ka hästi töötaks.

1.7. Praktikast kasutatav ja teaduslikult usaldusväärne elukvaliteedi näitaja hõlmab elu valdkondi, mida peetakse üldiselt elukvaliteedi seisukohast esmatähtsaks, ning see vastab järgmistele kriteeriumidele:

- koosneb objektiivsetest teguritest, mis määravad isikute võimalused;
- on tundlik poliitilise mõjutamise suhtes;
- andmed on õigeaegselt kättesaadavad;
- on võrreldav riikide lõikes;
- on võrreldav aja lõikes;
- on arusaadav laiale avalikkusele.

1.8. Elukvaliteedi seisukohast peetakse üldiselt eluliselt tähtsaks kuute järgmist valdkonda:

- füüsiline puutumatuse ja tervis;
- materiaalne heaolu;

- ligipääs avalikele teenustele;
- ühiskondlik kaasatus ja sisserändajate integreerimine;
- vaba aeg;
- elukeskkonna kvaliteet.

Elementaarsed andmed, mis on vajalikud arengute mõõtmiseks neis kuues valdkonnas, on ELi liikmesriikides olemas. Vajalik on siiski veel nende andmete täpsustamine (kogumise sagedus, kogumine, töötlemine).

1.9. Siinkohal kirjeldatud indikaator ei ole perfektne. See ei ole ka mõeldud lõpliku lahendusena, vaid panusena sel teemal aset leidvasse arutellu. Mõõtmine on dünaamiline protsess, mõõdetakse ju ühiskonnas toimuvaid muutuseid. Need muutused võivad omakorda tekitada vajaduse teiste või täpsemate näitajate järele. Näitaja määratlemine on samuti dünaamiline protsess ning see peab olema arutelu ja nõupidamiste tulemus, nii nagu demokraatlikule ühiskonnale kohane.

1.10. Ümberlülitumine poliitikale, mis ei põhine üksnes majanduskasvul, vaid mida mõjutavad ka sotsiaalsed ja keskkonna tegurid, võib viia säästvama ja solidaarsema majanduseni. See ei ole lühiajaline projekt, selle jaoks on see liiga ulatuslik. Lähtudes teostatavusest, on loogiline, et piirduks ELi liikmesriikidega ning võib-olla võiks projekti laiendada kandidaatriikidele Horvaatiale ja Türgile ning riikidele, kus valitseb võrreldav poliitiline ja majanduslik süsteem, nagu näiteks Ameerika Ühendriigid, Kanada, Austraalia, Uus-Meremaa ja Jaapan. Äärmiselt suured erinevused majanduslikus arengus teevad võimatuks ühe näitaja loomise, mis mõeldaks ja selgitaks arenguid nii arenenud riikides kui ka arengumaades ühel ja samal skaalal.

2. SKT-näitaja piiratus

2.1. Õnn on kõigi inimeste ülim eesmärk. Valitsuse kõige olulisem ülesanne on luua tingimused, mille korral iga kodanik on võimeline maksimaalselt oma õnne poole püüdlema. See tähendab, et valitsus peab pidevalt hoidma sõrme ühiskonna pulsil, et koguda teavet ühiskonnas valitseva olukorra kohta. Mõõtmine on teadmine – alles siis, kui on teada, millega ei olda rahul ja miks rahulolematust tekib, on võimalik selle vastu võidelda.

2.2. Praegu kasutavad valitsused ühiskonna olukorrast ülevaate saamiseks mõõtmisvahendina kõige enam sisemajanduse kogutoodangu näitajat (SKT). SKTd hakati mõõtmisvahendina kasutama möödunud sajandil, pärast ülemaailmset majanduskriisi ja sellele järgnenud Teist Maailmasõda. Poliitikute jaoks on see kõige olulisem, kui mitte ainus mõõdupuu eelkõige majanduslike saavutuste ja tegevuste mõõtmiseks. See näitaja põhineb rahvusvaheliselt aktsepteeritud riiklike arvutuste süsteemil, mis koostatakse ühest ja samast süstemaatilisest lähtuvalt. Lisaks arvutatakse kõik ümber ühte ja samasse mõõtühikusse – rahasse. Sel põhjusel on SKT rahvusvaheliselt hästi võrreldav.

2.3. Samas ei ütle see mitte midagi inimeste rahulolu (õnne) kohta või selle kohta, kui säästev on ühiskonna areng. Ameerika Ühendriikides on SKT elaniku kohta üks kõrgemaid maailmas, ent see ei tähenda, et ameeriklased oleksid õnnelikumad kui teiste riikide elanikud ning on küsitav, kas Ameerika ühiskond ikka on säästev või mitte. Kogu maailmas on SKT inimese kohta palju kõrgem kui 60 aastat tagasi, ent see ei ole kaasa toonud märkimisväärselt suurenenud õnnetunnet. Sest lisaks kõikjal kõlavale kurtmisele, et varem oli kõik parem, kannatab 2008. aastal nälga rekordiliselt palju inimesi – 900 miljonit. Ja nälg ei tee kindlasti mitte inimest õnnelikuks.

2.4. Praegu ühiskonnas toimuvad arengud ja praegused majanduslikud suhted erinevad väga suurel määral möödunud sajandi keskpaigal valitsenud olukorrast. Eelkõige arenenud riikides eksisteerib üha suurenev vajadus mõõta ka tegureid, mis ei ole turutehingute või tavapäraste majanduslike protsesside tulemus. SKT ei kajasta või ei kajasta piisaval määral paljusid selliseid aspekte ja vajadusi.

2.5. Kasvava SKTga võib käia käsikäes hüvangu ja heaolu märkimisväärne langus. Kui mõni riik näiteks raiub maha kõik oma metsad ja müüb puidu ning laseb lastel tööd teha selle asemel, et neid kooli saata, siis kajastub see SKTs väga positiivselt, kuna majandusliku kasvu näitajad annavad tunnistust materiaalse heaolu kasvust. See ei ole aga mitte mingil juhul säästev ega tee inimesi, ning eelkõige lapsi, õnnelikumaks.

2.6. Ka looduskatastroofid ja poliitilised kriisid võivad avaldada SKT-le positiivset mõju. Orkaan Katrina oli lausa õnnistus Louisiana SKT-le tänu ülesehitustöödeks vajalikele suurtele pingutustele ja majandustegevusele. Sama kehtib mõningate Aasia ja Aafrika riikide SKT kohta pärast tsunamit ning pea kõigi Euroopa majanduste SKT kohta Teise Maailmasõja järgselt. Lisaks asjaolule, et mitte kõik inimesed ei saanud ühte moodi osa kasvavast hüvangust, ei aidanud need katastroofid kuigivõrd kaasa inimeste heaolule või siis ühiskonna säästvamaks muutmisele.

2.7. Ent ka vähem ekstreemsete näidete varal on näha, et SKT ei ole mõõtmisvahendina piisav. Suurem materiaalne heaolu toob endaga kaasa autode suurenenud läbimüügi ja uute teede rajamise. Selle tulemusel toimub rohkem õnnetusi ja kasvavad kulud (auto vahetamine ja remont, kulutused vigastatutele ja invaliididele, kõrged kindlustusmaksed). Materiaalse heaolu kasvades suureneb ka relvadega kaubitsemine ja antidepressantide müük lastele. Kõik see tõstab SKTd, ent ei aita kaasa inimese ülimale eesmärgile – õnne leidmisele. Võib-olla on siinkohal erandiks need üksikud inimesed, kes antud tegevustega elatist teenivad.

2.8. SKT domineerimine tuleb esile eelkõige siis, kui SKT väheneb – siis vallandub äkitselt paanika. See ei pruugi olla alati õigustatud. SKT võib väheneda ka positiivsete arengute tulemusena. Kui kõik inimesed asendaksid homme traditsioonilised elektripirnid uusimate LED-valgustitega, siis toob see küll endaga kaasa ühekordsed suured väljaminekud, ent samas ka energiatarbimise märgatava vähenemise pikas perspektiivis – ja ka SKT vähenemise, kuna need lambid kulutavad vaid murdosa sellest elektrihulgast, mida vajavad traditsioonilised elektripirnid.

2.9. Kokkuvõtlikult võib öelda, et SKT on hea mõõdupuu, kui on vaja mõõta majanduslikke saavutusi, ent majanduskasvu ja ühiskonna teiste valdkondade edasimineku vahel ei ole otsest seost. Tervikliku pildi saamiseks on vaja arvestada ka näitajatega, mis viitavad selle, millised arengud toimuvad muuhulgas sotsiaal- ja keskkonna valdkonnas.

3. Teised heaolu näitajad

3.1. Praegu on erinevates paikades käimas arutelud vajaduse üle kasutada lisaks SKT-le ka teisi mõõtmisvahendeid. Nii toimus 19.–20. novembril 2007 Brüsselis Euroopa Komisjoni poolt korraldatud konverents „Beyond GDP”⁽¹⁾ ning 10. jaanuaril 2008 Tilburgi ülikoolis konverents „Mugav tõde”.⁽²⁾ Nende kahe konverentsi järeldustes on selged sarnasused, mõlemad rõhutavad vajadust kasutada ka teisi näitajaid lisaks ainuüksi majanduskasvu iseloomustavatele näitajatele. SKT on hea vahend majanduse tempo mõõtmiseks, näidates, kui kiiresti me raha teenime, arvestamata seda, kas selle tulemuseks on kasulikud tooted ja teenused või kas see tekitab inimestele ja keskkonnale kahju või mitte. Eelkõige on vaja mõõdikuid, mis näitaksid, kui pikk tee meil veel on säästva ja solidaarse majandamiseni. Vahetult pärast SKT kasutuselevõttu soovitasid tunnustatud majandusteoreetikud (nagu Samuelson)⁽³⁾ lisada

sisemajanduse kogutoodangu näitajasse mittemateriaalseid aspekte, nagu keskkond ja looduslikud väärtused, et SKT ei oleks enam piiratud puhtmajanduslike aspektidega. Ent hoolimata neist pingutustest ei ole SKT muudetud versiooni aktsepteeritud, mistõttu on traditsiooniline SKT siiani endiselt domineeriv. Mõningad teadlased on selle teemaga väga intensiivselt tegelenud ja järgnevalt tutvustatakse lühidalt nende seisukohti.

3.2. Briti majandusteaduse professor Richard LAYARD nendib oma raamatus „Happiness”,⁽⁴⁾ et lääne inimesel ei ole vaatamata jõudsalt kasvanud materiaalsele heaolule õnnestunud viimase 50 aasta jooksul muutuda õnnelikumaks. Layard'i arvates on selle põhjus ülimalt suur vastastikkune konkurents, kuna kõigil on eelkõige soov teenida rohkem kui teine. See ühekülgne kinnisidee on toonud kaasa tagasimineku aspektides, mis on inimese heaolu seisukohast olulised – stabiilne perekonnaelu, tööst saadud nauding ning suhted sõprade ja kogukonnaga. See nähtub abielulahutuste arvu suurenemisest, kasvavast stressist töökohal ja kuritegude arvu kasvamisest. Tasakaalu taastamiseks tuleb suunata tähelepanu enam võrdsetele võimalustele sissetuleku teenimisel, mitte sissetuleku võrdsusele.

3.3. India majandusteadlane Amartya SEN⁽⁵⁾ asetab oma heaolumajanduse teoorias rõhu sellele, et heaolu puhul ei ole otsustavad mitte asjad, vaid tegevused nende asjade omandamise nimel. Sissetulek loob isikutele võimalusi võtta ette tegevusi ja end sel viisil teostada. Need võimalused (Sen kasutab inglise keeles väljendit *capabilities*) sõltuvad ka sellistest teguritest nagu tervis ja eluiga. Eelkõige arengumaades on oluline teave suremuse kohta, kuna see on sotsiaalse ebavõrdsuse ja elukvaliteedi hea näitaja.

3.4. Oma viimases raamatus „Frontiers of justice” toob Ameerika filosoof Martha NUSSBAUM⁽⁶⁾ välja kümme minimaalset sotsiaalset õigust, mis on elamisväärse elu jaoks põhimõttelise tähtsusega. Ühiskond, mis ei suuda garanteerida oma kodanikele neid õiguseid ja vabadusi teatud minimaalsel määral, ei tule oma kohustustega toime ja ei ole täielikult õiglane ühiskond. Konkreetset on tegu võimega elada normaalse pikkusega inimelu, omada head tervist, omada liikumisvabadust, kasutada oma intelligentsi, kiinduda teistesse asjadesse ja inimestesse, sõnastada headuse kontseptsioon, et elada koos teistega ja teiste jaoks ilma igasuguse diskrimineerimiseta, elada suhtes loomade ja loodusega ja selle suhte nimel, naerda ja mängida, omada võimalust osaleda poliitiliste otsuste tegemisel ja olla võimeline vara kogumiseks. See loetelu ei ole lõplik ja seda on võimalik täiendada.

⁽¹⁾ www.beyond-gdp.eu

⁽²⁾ www.economischegroei.net

⁽³⁾ P. Samuelson, „Evaluation of real national income”, Oxford Economic Papers, 1950; 2: 1–29.

⁽⁴⁾ R. Layard, „Happiness: lessons from a new science”, Penguin Books, 2005.

⁽⁵⁾ A. Sen, „Commodities and capabilities”, Amsterdam North Holland, 1985.

⁽⁶⁾ M. Nussbaum, „Frontiers of justice”, Harvard University Press, 2005.

4. Teised näitajad

4.1. Lisaks SKT-le on olemas erinevaid algatusi, mis mõõdavad ka teisi aspekte, mis on vajalikud ühiskonnas valitsevast olukorrast ülevaate saamiseks. Järgneb lühike ülevaade ja kokkuvõtlik kirjeldus neljast sellisest näitajast. Seda liiki näitajaid on hulgaliselt, nagu näiteks Belgia säästva arengu föderaalnõukogu algatus, ⁽¹⁾ Kanada heaoluindeks (*Canadian Index of Wellbeing*, CIW), ⁽²⁾ Bhutani rahva õnneindeks, ⁽³⁾ algatus Quars ⁽⁴⁾ Itaalias, komisjon Stiglitz ⁽⁵⁾ Prantsusmaal, OECD ⁽⁶⁾ ülemaailmne projekt progressi mõõtmiseks ning asjaomast teavet leiab ka Euroopa Elu- ja Töötingimuste Parandamise Fondist (Eurofound). ⁽⁷⁾ Ent siinkohal ei ole piisavalt ruumi nende kõigi tutvustamiseks.

4.2. **Inimarengu indeks** ⁽⁸⁾ (*Human Development Index*, HDI) on mõõdupuu ühiskonna ja ühiskonnarühmade arengu mõõtmiseks. Alates 1993. aastast kasutab Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Arenguprogramm kõnealust meetodit iga-aastase riikide olukorda käsitleva aruande koostamiseks. Lisaks sissetulekule arvestatakse seejuures keskmist eluiga, kirjaoskuse taset ja haridustaset. Alates 1977. aastast avaldatakse ka vaesusindeksit ⁽⁹⁾ (*Human Poverty Index*, HPI), mille arvutamisel arvestatakse hariduse kättesaadavust, ligipääsu ohutule toidule ja veele ning tervishoiuteenuste kättesaadavust. Vaesusindeks põhineb muuhulgas ka Seni teooriatel. Vaesusindeksit saab edukalt kasutada arengumaades, selle miinuseks on asjaolu, et indeks ei sobi hästi arengu mõõtmiseks arenenud riikides.

4.3. **Ökoloogilise jalajälje** ⁽¹⁰⁾ puhul lähtutakse sellest, et tarbimine on võimalik ümber arvutada maa-alaks, mis on vajalik konkreetse toote valmistamiseks. See võimaldab võrrelda erinevate tarbimisharjumuste (eluviiside) või eri rahvastikurühmade (riikide) mõju keskkonnale. Inimese kohta on maailmas 1,8 hektarit tootlikku pinnast, et katta oma tarbimist. Hetkel kasutatakse maailmas inimese kohta 2,2 hektarit, niisiis hävitab inimkond kiires tempos maakera varusid. Riikidevahelised erinevused on äärmiselt suured: Ameerika Ühendriikides on keskmine ökoloogiline jalajalg 9,6 hektarit inimese kohta, Bangladeshis aga 0,5 hektarit. Kui poliitikat ei muudeta, suurenevad need probleemid tulevikus veelgi. Erosiooni ja kõrbestumise tõttu on tootlikku pinnast järjest vähem ning seoses suureneva elanike arvuga peab järjest suurem hulk elanikke jagama seda vähenevat pinda. Samaaegselt kasvab nõudlus, kuna kasvava heaoluga kaasneb tarbimise kasv. Ökoloogiline jalajalg on

sobiv näitaja säästva arengu mõõtmiseks, selle miinus on, et see ei ütle mitte midagi inimeste rahulolu kohta.

4.4. **Elukvaliteedi indeks** ⁽¹¹⁾ (*Leefsituatie-index*) kirjeldab ja analüüsib süstemaatiliselt Madalmaade elanikkonna elukvaliteeti, seda nimetatakse ka Madalmaade sotsiaalse olukorra (*Sociale Staat van Nederland*, SSN) näitajaks. Elukvaliteedi indeks kirjeldab elukvaliteedi arengut umbes kümne aasta jooksul. Indeks hõlmab sissetulekut, tööd, haridust, tervist, vaba aja veetmist, liikuvust, kuritegevust, elutingimusi ja elukeskkonda. Lisaks valdkonnapõhiste peatükkidele hõlmab indeks ka kokkuvõtvat elukvaliteedi indeksit. Samuti tutvustatakse andmeid, mis puudutavad avalikku arvamust poliitika ja valitsuse kohta. Uurimuse tulemused avaldab Madalmaade sotsiaal-kultuuriline planeerimisamet (Nederlandse Sociaal Cultureel Planbureau) kord kahe aasta jooksul. Elukvaliteedi indeks ei ole Madalmaades kunagi eriti mõjukas olnud, kuna see on eelkõige erinevate asjade segapuder ega anna seetõttu head ja järjepidevat ülevaadet ühiskondlikust rahulolust.

4.5. Rotterdami Erasmuse ülikooli professor Ruut Veenhoven uurib juba kolmkümmend aastat õnnetunnet kogu maailmas. Oma **maailma õnne andmebaasis** ⁽¹²⁾ (*World Database of Happiness*) teeb ta järelduse, et raha ja õnne vaheline sõltuvus on erakordselt väike. Inimeste puhul, kes saavad rohkem raha, on näha lühiajaline elavnemine, ent aasta möödudes on see lisandunud õnn taas haihtunud. Vabadus aja kasutamises ja valikuvõimalustes toob endaga reeglina kaasa sügavamalt läbielatava õnnetunde. Nagu ka Layard, eristab Veenhoven selles suhtes selgelt arenenud riike ja arengumaid. Viimastes toob sissetuleku kasv endaga kaasa suurema ja püsivama õnnetunde kui arenenud riikides. See erinevus kaob, kui SKT elaniku kohta ületab teatud sissetuleku piiri (20 000 ja 25 000 dollari vahel). Maailma õnne andmebaasi miinus on see, et õnnetunde mõõtmisel võivad mängida rolli erinevused individuaalsetes eelistustes. Lisaks ei ole õnnetunde tajumist võimalik kasutada valitsuse poliitika mõjutamisel.

5. Võimalikud rakendused

5.1. Laias laastus on kaks võimalust SKT domineerimise murdmiseks sotsiaal- ja majanduspoliitikas. Esiteks võib lisaks SKT-le luua säästvuse ja heaolu (aspektide) mõõtmiseks rea teisi näitajaid, mis peavad saavutama poliitika sama suure kaalu kui SKT. Teine võimalus on asendada SKT uue, kõikehõlmava näitajaga, mis hõlmab kõiki olulisi säästvuse ja heaolu elemente. Uuest näitajast peaks saama sotsiaal- ja majanduspoliitika suunaja.

⁽¹¹⁾ <http://hdr.undp.org/en/statistics/indices/hpi/>

⁽¹²⁾ <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/>

⁽¹⁾ www.duurzameontwikkeling.be

⁽²⁾ www.statcan.ca

⁽³⁾ www.bhutanstudies.org.bt

⁽⁴⁾ www.sbilanciamoci.org

⁽⁵⁾ <http://stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm>

⁽⁶⁾ <http://www.oecd.org/statsporta1>

⁽⁷⁾ <http://www.eurofound.europa.eu/>

⁽⁸⁾ www.eurofound.europa.eu/

⁽⁹⁾ <http://hdr.undp.org/en/statistics/>

⁽¹⁰⁾ www.footprintnetwork.org

5.2. Esimene võimalus – rida teisi näitajaid lisaks SKT-le – on olemas, ent ei toimi. On juba palju näitajaid, mis mõeldavad säästvuse ja heaolu erinevaid aspekte: näitajad demokraatia, õnne, eluga rahuolu, tervise, haridustaseme, harituse, sõnavabaduse, kuritegevuse, keskkonna kvaliteedi, CO₂ heitkoguste, ökoloogilise jalajälje jne mõõtmiseks. Ent neid näitajaid ei peeta nii kaalukaks kui SKTd, mida vaadeldakse endiselt kui meie heaolu mõõtmise kõige ulatuslikumat ja kõige vähem vastuolulisemat näitajat.

5.3. Teine võimalus – ühe kõikehõlmava näitaja kasutamine SKT asemel – on keeruline, kuna tegu on kahe põhimõtteliselt erineva asjaga – säästvus ja heaolu. Säästvus on eeltingimus, heaolu sihtmootu. Säästvuse puhul on piisav, kui on tagatud elu jätkumine maal pikema perioodi vältel. Kui vastatakse sellele kriteeriumile, siis ei ole tarvidust pürgida veelgi suurema säästvuse poole. Ent heaoluga on lood teised – rohkem heaolu on alati parem kui vähem heaolu, niisiis on loogiline, et pidevalt püüeldakse suurema heaolu poole.

5.4. Kuna kõnealuseid olulisi tegureid ei ole võimalik lihtsalt ühise näitaja alla tuua, siis kerkib silmapaistlik kolmas võimalus – kaks näitajat lisaks SKT-le: säästvuse näitaja – nimelt ökoloogiline jalajalg, mis vaatamata oma puudustele on olemasolevatest parim üldine näitaja säästva arengu mõõtmiseks keskkonna valdkonnas. Ökoloogiline jalajalg on suurepärane vahend teabe saamiseks ja on üks vähestest näitajatest (kui mitte ainus), mis arvestab meie tarbimis- ja tootmismudelite (import ja eksport) mõju keskkonnale teistes riikides. Näitajat kasutades on seda võimalik täiendada ja selle saab asendada kui tulevikus luuakse mõni parem mõõtmisvahend. Hetkel ei ole veel olemas hästi toimivat näitajat sotsiaalsete arengute jaoks, mis mõeldaks realistlikult kõiki elukvaliteedi aspekte. Käesolev arvamus piirdub sellise elukvaliteedi indikaatori käsitlemisega.

6. Elukvaliteedi indikaator

6.1. Praktikas kasutatav ja teaduslikult usaldusväärne näitaja hõlmab elu valdkondi, mida peetakse üldiselt elukvaliteedi seisukohast esmatähtsaks ning see vastab järgmistele kriteeriumitele:

- koosneb objektiivsetest teguritest, mis määravad isikute võimalused;
- on tundlik poliitilise mõjutamise suhtes;
- andmed on õigeaegselt kättesaadavad;

- on võrreldav riikide lõikes;
- on võrreldav aja lõikes;
- on arusaadav laiale avalikkusele.

6.2. Elu valdkonnad, mida ELi piires vaadeldakse üldiselt elukvaliteedi seisukohast esmatähtsana ning mis vastavad eeltoodud kriteeriumitele, on järgmised:

- **Füüsiline puutumus ja tervis.** See näitaja määrab kindlaks elanikkonna protsendi, keda ei takista füüsiliselt kas siis „sisemised” tegurid (haigused, puuded) või „välised” tegurid (kuritegevus, vangistus) oma soovi kohaselt toimimast.
- **Materiaalne heaolu.** See on keskmine standarditult kasutada jääv sissetulekuosa ostujõu pariteetides ning kõige parem ülemaailmne mõõdupuu keskmise kodaniku tegeliku ostujõu mõõtmiseks. Eri riikide ostujõud muudetakse võrreldavaks nende maade hinnataseme erinevusi korrigeerides.
- **Avalike teenuste kättesaadavus.** SKT protsent, mis kulutatakse tervishoiule, haridusele, ühistranspordile, elamumajandusele ja kultuurile.
- **Ühiskondlik kaasatus.** 20–65 aasta vanuste elanike protsent, kes teeb tasustatavat tööd, millele lisandub see osa üle 20-aastasest elanikkonnast, kes teeb tööd vabatahtlikkuse alusel. Tasustatava töö tegemist vaadeldakse üldiselt kui ühiskondliku kaasatuse ja integratsiooni kõige olulisemat vormi. Lisaks sellele on vabatahtlikus töös osalemine oluline ühiskonna eri sotsiaalsete ja ühiskondlike struktuuride säilitamise seisukohast, millega vähendatakse osaliselt majandusvaldkonna domineerimist. Inimeste suurema liikuvuse kontekstis on oluline tervitada sisserändajaid ja toetada nende kultuurilist ja sotsiaalset integratsiooni olemasolevatesse kogukondadesse.
- **Vaba aeg.** Elanikkonna (vanuses 20 kuni 65 aastat) keskmine vaba aja tundide arv, mille jooksul ei tegeleta hariduse omandamise ega tasustatud või tasustamata tööga (k.a reismiseks kuluv aeg, majapidamistööd ja hooldamisega seotud tööd). Sellest ajast arvatakse maha vaba aeg, mis on saadud mitte vabatahtliku töötuse tulemusel. Piisava vaba aja olemasolu on (tasustatava töö kõrval) ülimalt oluline, et kujundada elu oma soovide kohaselt.

— **Elukeskkonna kvaliteet.** Looduse osakaal kogu riigi pindalast, millele lisandub protsent rahvastikust, kes ei puutu kokku õhusaastusega. Siinkohal ei ole tegu looduse ja keskkonna panusega sotsiaalse ja majandusliku arengu säästvuse aspekti (selle jaoks on eraldi näitaja ökoloogilise jalajälje näol), vaid tegu on kodanike elukvaliteediga. Antud näitaja piirneb seepärast looduse ja keskkonna nende kahe aspektiga, mida kodanikud peavad otseselt positiivseks või negatiivseks.

6.3. Nimetatud kuut valdkonda mõõdetakse erinevate mõõtühikutega. Selleks, et koondada need ühe kõikehõlmava näitaja alla, tuleb osanäitajad esmalt võrreldavaks muuta. Kõige lihtsam ja ka tõhusam moodus on kasutada rahvusvaheliselt aktsepteeritud ja ulatuslikult kasutatavat statistilist meetodit ja arvutada igast osanäitajast standarditud väärtus (z-väärtus). See on muutuja, mille keskmine on 0 ja mille standardhälve on 1. See tähendab laias laastus seda, et ühe kolmandiku riikide tulemus on 0 ja +1 vahel, ühe kolmandiku oma 0 ja -1 vahel, ühe kuuendiku oma üle +1 ja ühe kuuendiku oma alla -1. Seejärel on võimalik arvutada kõikehõlmav näitaja, milleks on kuue valdkonna z-väärtuse keskmine.

6.4. Aja jooksul toimuvate muutuste mõõtmiseks ei saa igal aastal uuesti arvutada kõnealuse aasta keskmisest näitajast ja standardhälbest lähtuvat z-väärtust. Sel juhul oleks keskmine elukvaliteet igal aastal üks ja sama. Seepärast kasutatakse näitaja kasutuselevõtu esimesel aastal saadud keskmist ja standardhälvet ka järgmiste aastate z-väärtuste arvutamiseks. Kui ühe aasta keskmine on kõrgem kui sellele eelnenud aastal, tähendab see, et keskmine elukvaliteet on tõepoolest paranenud. Kui aga lood on vastupidised ja ühe aasta keskmine on madalam kui sellele eelnenud aastal, tähendab see, et keskmine elukvaliteet on tõepoolest halvenenud.

6.5. Laiemale avalikkusele, kes ei ole kursis statistika aluseks olevate matemaatiliste mõistetega, ei ütle kõnealuse arvutuse tulemus suurt midagi. Selleks, et näitaja vastaks kuuendale kriteeriumile (on arusaadav laiale avalikkusele), tuleks statistilisele materjalile tuginedes koostada igal aastal pingerida, nii et igaüks võiks kohe näha, kui edukas või mitte edukas on tema riik teiste riikidega võrreldes ning kui suur või väike on tema riigi edasimineku eelnenud aastaga võrreldes. Sellised pingeread on reeglina väga näitlikud ning võivad kaasa aidata näitaja populaarsusele. Sellest võib omakorda lähtuda tugev stiimul elukvaliteedi parandamiseks.

7. Tasakaalustatuma poliitika suunas

7.1. Üldiselt on ELi liikmesriikides kõnealuse kuue valdkonna kaardistamiseks vajalikud andmed olemas, kuigi mitte kõikjal ei koguta neid ühe sagedusega ja nad ei ole võrdse kvaliteediga. Finants- ja majanduslik aruandlus on tavaline juba väga pikka

aega, vastavasisuline teave on igapäevaselt kättesaadav börsikurside näol. Aruandlus keskkonna ja elukvaliteedi kohta on suhteliselt uus nähtus, seepärast on selle kohta ka palju vähem teavet saadaval. Sotsiaal- ja keskkonna valdkonda puudutav statistika on tihti 2 kuni 3 aastat vana. Kõige olulisem tingimus, mis tuleb täita, et oleks võimalik rääkida täielikust ja kvaliteedilisest näitajast, on andmete ühtlustamine kvaliteedi ja kättesaadavuse osas. Kui poliitikutel saavutavad vastavasisulise kokkuleppe, on põhimõtteliselt võimalik suhteliselt lühikese perioodi jooksul kõnealune näitaja kasutusele võtta, sest alus selle jaoks on olemas. Poliitika jaoks võib olla kõnekas näitaja see aspekt, et sellel on enam kasvupotentsiaali kui SKP-l (seda kindlasti ELi lähitulevikus).

7.2. Ainuüksi mõõtmine ei ole piisav, tulemus peab olema ka kasutatav poliitika kujundamises. 21. sajand kuhjab meie ette hulgaliselt probleeme, mille jaoks ei ole veel olemas järeleproovitud lähenemist, kuna probleemid on suhteliselt uued. Kiirus on oluline, sest struktuuriliste lahenduste puudumise korral ähvardab planeeti väljakurnamine. Lülitades ümber poliitikale, mis ei põhine üksnes majanduskasvul, vaid ka säästval arengul majanduse valdkonnas (majandustegevuse järjepidevus), sotsiaalvaldkonnas (anda inimestele võimalus elada tervislikku elu ja teenida elatist; mõistliku sotsiaalse kindlustatuse garanteerimine inimestele, kes ei ole selleks võimelised) ning keskkonna valdkonnas (bioloogilise mitmekesisuse säilitamine, ümberlülitumine säästvale tootmisele ja tarbimisele), on võimalik lahendada mõningad teravad küsimused (tööhõive, ebavõrdsus, koolitus, vaesus, ränne, õnn, kliimamuutused, maa välja kurnamine) kontrollitaval viisil.

7.3. Siinkohal kirjeldatud indikaator ei ole perfektne. See ei ole ka mõeldud lõpliku lahendusena, vaid panusena praegu sel teemal toimuvasse arutellu. Võib-olla tuleks valdkondade arvu suurendada, võib-olla tuleks täpsustada kriteeriume, millele antud valdkonnad peavad vastama. Selline näitaja ei saa kunagi valmis. Mõõtmine on dünaamiline protsess, mõõdetakse ju ühiskonnas toimuvaid muutuseid. Need muutused võivad omakorda tekitada vajaduse teiste või täpsemate näitajate järele. Näitaja määramine on samuti dünaamiline protsess ning see peab olema arutelu ja nõupidamise tulemus, nii nagu demokraatlikule ühiskonnale kohane.

7.4. See ei ole lühiajaline projekt, selle jaoks on see liiga ulatuslik. Lähtudes teostatavuse aspektist, on loogiline, et ambitsioon piirduks ELi liikmesriikidega. Protsessi võib-olla laiendada kandidaatriikidele Horvaatiale ja Türgile ning riikidele, kus valitseb võrreldav poliitiline ja majanduslik süsteem, nagu näiteks Ameerika Ühendriigid, Kanada, Austraalia, Uus-Meremaa ja Jaapan. Äärmiselt suured erinevused majanduslikus arengus teevad võimalikuks näitaja loomise, mis mõeldaks elukvaliteeti ja muudaks selle võrreldavaks nii arenenud riikides kui ka arengumaades. Tänu eelnevalt nimetatud riikide poliitilise süsteemi sarnasustele ei kaasatud demokraatlikku vabadust mõõtvat näitajat kui ühte elukvaliteedi seisukohast väga oluliseks peetavat valdkonda, kuna selle olemasolu peetakse antud riikide rühmas iseenesestmõistetavaks.

7.5. Poliitika, mida ei suuna enam üksnes majanduskasvu ühekülgne huvi, ent mida mõjutavad ka sotsiaalsed ja keskkonnavalused tegurid, võib viia parema ja enam tasakaalus olevate poliitiliste valikute tegemiseni ja seeläbi säästvama ja solidaarsema majanduseni. Komitee ootab Euroopa Komisjonilt, et see võtaks antud küsimuses selge seisukoha Euroopa säästva arengu strateegia arenguaruandes, mille komisjon kavatseb avaldada 2009. aasta juunis. Eesmärgiks võib valida Euroopa sotsiaalmudeli, nii nagu see on määratletud komitee ühes varasemas arvamuses.⁽¹⁾ Antud mudeli lähtepunkt on see, et mudel sillutab teed demokraatlikule, keskkonnasõbralikule, konkurentsivõimelisele, solidaarsele ja ühiskondlikul integratsioonis põhinevale heaolupiirkonnale kõigi ELi kodanike jaoks.

Brüssel, 22. oktoober 2008

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Mario SEPI

⁽¹⁾ ELT C 309, 16.12.2006, lk 119.